

apologiei autorului. Dostoievski nu a polemizat cu Nietzsche (deși au fost aproape contemporani, iar de Lubac ajunge la Dostoievski numai după ce-l discută aplicat pe Nietzsche) și nici cu Feurbach, Comte, Kierkegaard sau Marx. Dostoievski pur și simplu a sesizat direcția în care merg lucrurile după ce le-a probat personal, apoi le-a înscenat, evidențiind direcțiile și pericolele. „Creațiile lui de carne și de sânge nu sunt silogisme”, spune

de Lubac, „după cum nici aforismele de foci viziunile antagonistului său nu sunt. Romanele lui nu sunt teze și ceea ce ne oferă el sunt mai mult întrebări decât răspunsuri. Sau, mai degrabă, el ne obligă să repunem mereu întrebările pe care răspunsuri peremptorii pretindeau că le-au îndepărtat pentru totdeauna. Argumentele «pro și contra» se luptă în el. El ne smulge din liniștea noastră fericită. Iată care este, în primul rând, prețioasa lui

mărturie“. Dostoievski a presimțit criza în care Nietzsche și toată posteritatea lui filosofică se vor scufunda iremediabil și a ales să i se opună de pe pozițiile unui creștinism pe alocuri incomod prin patina specific rusească, dar autentic prin subtextul scripturistic și duhovnicesc. Arma sa nu a fost dialectica, ci arta, mult mai eficientă și mai rezistentă în timp.

Acolo unde Nietzsche a negat sensul lumii, acuzând dezastruoasa moștenire a

Evangeliei, Dostoievski l-a negat și el, acuzând, în schimb, tăgăduirea Evangheliei. Amândoi au criticat umanismul dominant: primul l-a văzut vinovat ca creștin, al doilea, ca ateu. Primul i-a propus ca salvatori pe Dionysos și Zarathustra, al doilea, doar pe Cristos. Până la urmă, lupta încă se mai dă — e unul din motivele care probează actualitatea cărții cardinalului Henri de Lubac. 🍀

Corolarele unei asimetrii

PAUL SANDU

LUCRAREA filosofului francez Michel Haar, *Heidegger și esența omului*, este demonstrația unei imposibilități. Imposibilitatea de a gândi în marginea filosofiei heideggeriene altfel decât interogativ, imposibilitatea de a clarifica, de a explica sau de a lămuri ceva, în afară de întrebarea în sine. Aproape fiecare gând se întoarce asupra lui însuși, se simte peste tot, de-a lungul întregii cărți, nevoia gândului de a se refugia într-o interogație.

Problemele asupra cărora autorul se oprește ocupă un câmp foarte vast, rămânând însă legate de una dintre interogațiile fundamentale ale cărții, cea care privește relația dintre Dasein și ființă.

Dacă primele trei capitole, care alcătuiesc de altfel partea întâi a volumului, gravitează în jurul unor concepte centrale din *Sein und Zeit*, partea a doua a lucrării aduce o vastă deschidere către întregul scrierilor lui Heidegger. Atenția autorului rămâne însă focalizată asupra acelorași întrebări, de această dată puse în termenii și cu mijloacele gândirii heideggeriene de după *Kehre*.

Dintru început se impune imaginea unui „Dasein (care) nu este niciodată stăpânul propriului său timp; el este descentrat prin raport cu ființa temporală a lui Da, pe care nu el o produce și nu el o stăpânește în chip absolut.“ (p. 21). „Da“, de altfel, această simultaneitate a lui „aici“ și „acolo“, nu este altceva decât locul de deschidere care îi dăruiește Dasein-ului posibilitatea unei relații privilegiate cu ființa, în speță condiția de posibilitate a ceva precum „lumea“. Această deschidere însă, care face din Dasein o „ființare excepțională“, confiscă acestuia independența, libertatea lui fiind treptat „prelucată“ de ființă. Asimetria relației dintre ființă și Dasein, subliniată aici, se reflectă pe toate palierele discursului heideggerian, încă din perioada fenomenologică unde apare, mai întâi ca o insesizabilă cezură, distincția dintre original și autentic.

Dacă prin pre-mergere și stare de hotărâre Dasein-ul recuperează autenticitatea extazei viitorului, proiectându-se pe sine către posibilitățile sale cele mai proprii, acest lucru este posibil tocmai pentru că „existența însăși, ca «proiect aruncat», este, așadar, fenomenul original al viitorului“ (p. 74). Altfel spus, observă Haar, „viitorul original [...] este

neutru în ceea ce privește autenticul și neautenticul. [...] Este vorba despre o adevărată răsturnare a analizei, care înseamnă că Dasein-ul este livrat timpului ca unei puteri finalmente anonime.“ (p. 74).

Această spontaneitate a temporalității originare se reia mereu în diferite momente ale analizei existențiale. Nu Dasein-ul este cel care alege momentul în care să se lase cuprins de angoasă, la fel cum „clipa survine întotdeauna ca o nouă surprinzătoare“ (p. 79).

Problema survenirii angoasei ca situație afectivă originară este una dintre problemele asupra cărora autorul francez întârzie îndelung, propunând o teză care merită atent analizată înainte de a fi acceptată. În continuare ne vom concentra asupra ei.

Una dintre afirmațiile făcute de M. Haar pare a indica existența unui cerc vicios în ceea ce privește relația dintre starea de hotărâre și angoasă. Plecând de la afirmația făcută de Heidegger în Paragraful 68 din *Sein und Zeit*, „angoasa nu se poate ivi cu adevărat decât într-un Dasein aflat în starea de hotărâre. Cel hotărât [...] înțelege foarte bine posibilitatea angoasei ca posibilitatea a singurei dispoziții (*Stimmung*) care nu-l paralizează și nu-l tulbură“, autorul ajunge la încheierea că „din acest punct de vedere, se angoasează numai cei pe care angoasa îi face liberi și siguri de ei înșiși“ (p. 93).

Încercând să găsească o soluție acestui presupus cerc vicios, filosoful se întrebă „de ce n-ar exista o angoasă «neautentică», diferită de frică, și care ar conduce la o reiterare «negativă», angoasată, dar neproiectivă?“ Pentru a putea susține transformarea interogației într-o afirmație, comentatorul francez constată că „în *Ființă și timp* nu există o angoasă față de ființă [...] ci doar o angoasă față de semnificativitatea lumii“ (sublinierea noastră, p. 97). Înainte de a accepta conceptul de „angoasă originară“, concept care ar putea trece drept un joc de cuvinte, să analizăm atent afirmațiile de mai înainte.

Mai întâi trebuie spus că atât starea de hotărâre, cât și angoasa sunt structuri de ființă ale Dasein-ului, existențiale, având „același grad“ de originalitate. Altfel spus între cele două structuri de ființă nu poate avea loc un raport logic de întemeiere, și a descoperi la paragraful 68 al

cărții un cerc vicios, înseamnă să-l fi găsit oricum prea târziu. Angoasa și starea de hotărâre sunt cooriginare, și presupun temporalizarea autentică a Dasein-ului. La fel se întâmplă și cu raportul dintre starea de hotărâre și situație, sau cu cel dintre situație și clipă, și în genere cu toți existențialii descoperiți în lucrarea citată. Dasein-ul care nu se află încă în starea de hotărâre, și nu și-a înțeles „încă nu-ul“ altfel decât ca pe un rest, nu poate înțelege angoasa decât ca frică. Heidegger apasă intenționat pe dimensiunea înțelegerii deschizând încă o dată calea către jocul subtil al genitivului subiectiv-obiectiv „hermeneutica facticității“. Dasein-ul resimte ca frică sau angoasă același fenomen, în funcție de modul înțelegerii lui.

Argumentul inexistenței unei angoase așa-zicând „originare“ în *Ființă și Timp*, este în măsură să atragă atenția asupra unei formulări interesante a filosofului francez, „angoasă față de semnificativitatea lumii“. Pentru a înțelege deplasarea de sens a acestei expresii, e necesar să facem apel la una dintre afirmațiile lui Heidegger din aceeași lucrare: „*Lucrul în fața căruia survine angoasa este faptul-de-a-fi-în-lume ca atare.*“ (SuZ, p. 186). Este rândul nostru să ne întrebăm acum dacă acest „fapt-de-a-fi-în-lume ca atare“ se suprapune „semnificativității lumii“. Pentru a clarifica acest lucru vom face din nou apel la una dintre explicațiile oferite în același loc al lucrării: „Ceea ce ne apasă în angoasă nu este cutare sau cutare lucru, și nici însumarea celor câte sunt simplu prezente, *posibilitatea* a ceea-ce-este-la-îndemână în genere, adică lumea însăși.“

Termenul care apare subliniat chiar de autor în această explicație este în măsură să ne atragă atenția asupra dificultăților unei afirmații precum cea făcută de Haar cu privire la resortul angoasei. Angoasa nu se angoasează față de „semnificativitatea lumii“, pe care de altfel o reduce la simplă prezență, ci față de acel „nimic și nicăieri“ care, după cum spune Heidegger, „înseamnă din punct de vedere fenomenal lumea în sine.“ (SuZ, p. 187). Acest în sine nu trebuie luat în sens kantian, ci trebuie înțeles ca indicând o ruptură în spațiul „impersonalului Se“.

După aceste lămuriri, posibilitatea existenței unei „angoase «neautentice»“

manifestată printr-o „reiterare «negativă», angoasată, dar neproiectivă“ pare destul de improbabilă. Însă înainte de a decide acest lucru, ar trebui să lămurim câteva dintre conceptele introduse aici de M. Haar și care sună ca un fel de „coincidentia oppositorum“. Ce să înțelegem, bunăoară, din conceptul de „reiterare negativă“? Cum ar putea fi o structură ca cea a reiterării, capabilă să-i ofere Dasein-ului posibilitatea de a schimba o decizie sau alta, de a reveni fecund asupra alegerii, să se manifeste în negativul ei? Care ar putea fi efectele acestei negativități?

Ideea unei reiterări „angoasate dar neproiective“ rămâne nimic mai mult decât fructul uscat al unei încercări de a forța jargonul heideggerian. O reiterare neproiectivă nu poate fi gândită nici măcar în spațiul neautenticului, de vreme ce Dasein-ul se proiectează chiar și atunci când se înțelege pe sine pornind de la ființările la îndemână, aflat, așadar, într-o neautentică înțelegere de sine. Chiar și atunci, Dasein-ul rămâne o ființare care „are de a fi“ și nu poate face acest lucru decât în forma înțelegerii posibilităților și situarea în una sau alta dintre ele, iar proiectul este unul dintre derivatele înțelegerii.

Multe dintre problemele și întrebările ridicate de Michel Haar sunt pe deplin îndreptățite și merită o atenție deosebită, deși încercarea de a oferi soluții nu este întotdeauna răsplătită cu succese. Problema libertății, a „menținerii“ omului de către ființă, a „disoluției subiectului în tehnică“ sunt tot atâtea provocări pentru care lucrarea comentatorului francez va încerca să aducă lămuriri și clarificări. Pentru reușita sau nereușita întregului demers stă mărturie volumul de față. 🍀

